

ВІЛЬЯМ ЗІНССЕР

ЯК ПИСАТИ ДОБРЕ

Класичний посібник
зі створення нехудожніх текстів

*Переклав з англійської
Дмитро Кожедуб*

«Наш Формат» · Київ · 2022

УДК 808.1(02.062)

З-63

Зінссер Вільям

- З-63 Як писати добре. Класичний посібник зі створення нехудожніх текстів / пер. з англ. Дмитро Кожедуб. — К. : Наш Формат, 2022. — 296 с.
ISBN 978-617-8115-15-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-8115-16-6 (електронне видання)

Щоб написати яскравий текст, не треба чекати особливого натхнення. За лаштунками цього процесу стоїть чітке розуміння формул та інструментів. Знаючи ці універсальні принципи, ви зможете створити будь-який текст: від посту у фейсбуці до власної статті чи нефікшен-книжки.

Як боротися зі словесним мотлохом? Як уникнути найтипівших помилок? І головне — із чого почати свій текст? У цьому класичному посібнику ви знайдете практичні поради, які допоможуть писати на найрізноманітніші теми: чи то про день із власного життя, чи то про обговорення спортивних змагань, політики, творів літератури або мистецтва.

УДК 808.1(02.062)

Перекладено за виданням: William Zinsser. *On Writing Well: The Classic Guide to Writing Nonfiction* (NY, Harper Perennial, 2016, ISBN 978-0-06-089154-1).

Published by arrangement with Harper Perennial, an imprint of HarperCollins Publishers.

ISBN 978-617-8115-15-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-8115-16-6 (електронне видання)

Усі права застережено. All rights reserved
© 1976, 1980, 1985, 1988, 1990, 1994, 1998,
2001, 2006 by William K. Zinsser
© Кожедуб Д., пер. з англ., 2018
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2022

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	7
ЧАСТИНА ПЕРША · ПРИНЦИПИ	
1 Взаємодія	15
2 Простота	18
3 Мотлох	24
4 Стиль	29
5 Аудиторія	36
6 Слова	43
7 Використання	48
ЧАСТИНА ДРУГА · МЕТОДИ	
8 Прив'язки	57
9 Зачин і кінцівка	62
10 Складові	74

ЧАСТИНА ТРЕТЯ · ФОРМИ

11	Документальна проза як різновид літератури	99
12	Як писати про людей	104
13	Як писати про місця	118
14	Як писати про себе	132
15	Наука і технології	145
16	Ділове письмо	161
17	Спорт	173
18	Як писати про мистецтво	186
19	Гумор	198

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА · ПІДХОДИ

20	Звук вашого голосу	221
21	Задоволення, страх і впевненість	230
22	Тиранія кінцевого продукту	242
23	Рішення письменника	250
24	Як писати історію родини та мемуари	269
25	Пишіть так добре, як можете	282
	<i>Джерела</i>	290

Вступ

Одне з фото, що висять у моєму кабінеті на Мангеттені, — це знімок письменника Елвіна Брукса Вайта. Його зробила Джил Кременц у нього вдома в Північному Брукліні, штат Мен, коли Вайту було 77. На фото сивий чоловік сидить у невеличкому сараї на дерев'яній лавці за столом, збитим із трьох дощок і чотирьох ніжок. За вікном відкривається краєвид на затоку. Вайт щось друкує на машинці. Поруч із ним є лише попільничка та дубова діжка, що править йому за корзину для сміття.

Багато знайомих мені людей — письменників і тих, хто прагнув писати, учнів та колишніх учнів — бачили цей знімок. Вони заходять, щоб поговорити на професійні теми чи розповісти, як живуть. Як правило, вистачає і кількох хвилин, щоб вони помітили літнього чоловіка за друкарською машинкою. Їхню увагу найбільше привертає простота процесу на фото. Вайт має все, що йому треба: інструмент для письма, аркуш паперу і звалище для всіх тих речень, що вийшли не такими, як він хотів.

Сьогодні письменництво стало цілком електронне. Комп'ютери замінили друкарські машинки, клавіша Delete — кошик для сміття, а інші клавіші здатні вставляти, вирізати чи змінювати великі частини тексту. Однак ніщо не замінило письменника. Він досі має завдання — сказати щось, що інші захочуть прочитати. Ось у чому суть цього знімка та цієї книжки.

Я вперше дав світові книжку про магію переконливих текстів у невеличкому службовому приміщенні в Коннектикуті. Воно було таке саме тісне та вогке, як сарай Вайта. У мене була лише лампочка, що звисала зі стелі, друкарська машинка Underwood, стос жовтого паперу і дротяний кошик для сміття. На той момент я вже п'ять років викладав курс документальної прози в Єльському університеті й хотів використати літо 1975 року, щоб перетворити свої знання на книжку.

Я дуже багато думав про Елвіна Брукса Вайта. Він давно був моїм взірцем письменника. Його стиль здавався дуже простим, хоч я знав, щоб виробити його, Вайт доклав чималих зусиль. Цей стиль я прагнув наслідувати і кожного разу, беручись за нову роботу, спершу читав Вайта, щоб перейняти його манеру письма. Але тепер я мав ще й педагогічний інтерес: Вайт був чинним чемпіоном на ринзі, куди я хотів потрапити. Розширена і доповнена ним версія книжки «Елементи стилю», яку написав у 1919 році професор Корнельського університету Вільям Странк — молодший, була найкращою інструкцією для письменників. Із такою працею важко змагатися.

Отже, замість того, щоб конкурувати зі Странком та Вайтом, я вирішив доповнити їхню роботу. «Елементи стилю» — це книжка вказівок і застережень: робіть так, не робіть інакше. Що в ній не пояснювалося — так це те, як застосовувати ті чи інші принципи в різних формах документальної прози. Саме цього я вчив на своєму курсі та саме це хотів викласти в майбутній книжці: як писати про людей і місця, науку й технології, історію і медицину, бізнес і освіту, спорт і мистецтво та про будь-що на світі, що можна описати.

Так у 1976 році народилася книжка про переконливі тексти. Вона розійшлася тиражем понад мільйон примірників і вже дісталася трьом поколінням читачів. Зараз я часто зустрічаю молодих репортерів, яким цю книжку дали редактори, що наймали їх, а ті свого часу отримали її від своїх редакторів. Також мені часто трапляються поважні літні дами, що пам'ятають, як

цю книжку їм сказали прочитати в коледжі, і вона виявилася не такою жахливою, як ці жінки очікували. Інколи вони приносять мені примірники перших видань, щоб я їх підписав. Деякі речення в них виділені жовтим маркером, за що жінки вибачаються, а мені це подобається.

За останні 30 років книжка дуже змінилася, як і Америка загалом. Я шість разів доопрацьовував її, щоб не відставати від нових суспільних трендів (більшого інтересу до мемуарів, бізнесу, науки та спорту), літературної моди (зараз більше жінок пише документальну прозу), нових демографічних реалій (більше письменників, які представляють інші культури), нових технологій (комп'ютерів) і нових слів та способів їхнього вживання. Я також використав уроки, які засвоїв, продовжуючи самостійно вправлятися в ремеслі та пишучи на нові для себе теми: бейсбол, музика, американська історія. Моя мета — зробити так, щоб мій досвід був доступним для всіх. Якщо людям подобається моя книжка, то це тому, що, читаючи її, вони не почуваються так, ніби слухають лекцію професора з англійської літератури. Вони відчують, що слухають сучасного письменника, який створює літературу тут і зараз.

Як наставник, я теж тепер дивлюся на речі трохи інакше. Мене більше цікавлять нюанси, які допомагають добре писати, — упевненість у собі, задоволення від творчого процесу, прагнення людини та її ідеї. Про ці нюанси я дописав нові розділи. Починаючи з 1990-х років, я також викладаю курс написання мемуарів та історії родини в університеті Нова школа. Мої студенти — чоловіки та жінки, які хочуть використати письменництво, щоб спробувати зрозуміти, хто вони та де їхнє коріння. Рік за роком ці історії заглиблюють мене в чужі життя. Я бачу прагнення залишити згадку про все, що ці люди робили, думали та відчували. Здається, що половина американців пише мемуари.

Погана новина в тому, що більшість із них ціпеніє, усвідомлюючи масштаб завдання. Як узагалі можливо надати більш-менш чітку форму своєму минулому — цій прірві напівзабутих

людей, подій та переживань? Багатьох це доводить до відчаю. Щоб трохи допомогти їм, у 2004 році я написав книжку під назвою «Як описати своє життя». Загалом це мої спогади, але водночас це навчальний посібник, у якому я пояснюю, чому ухвалював ті чи інші професійні рішення. Це доводиться робити кожному письменнику, який змальовує своє минуле: питання відбору та оптимізації матеріалу, організації та стилю. У цьому виданні я вмістив ці уроки в розділ «Як писати історію родини та мемуари».

Коли я вперше почав працювати над книжкою про магію текстів, то думав про читачів, які репрезентували лише невелику частину населення: студенти, письменники, редактори, викладачі та всі, хто хотів навчитися писати. Я й гадки не мав про електронні дива, що здійснять революцію в письменництві. Спершу, у 1980-х роках, з'явилося програмне забезпечення для редагування тексту. Комп'ютер став буденністю для тих, хто ніколи не бачив себе письменником. Потім, у 1990-х роках, з'явилися інтернет та електронна пошта, які продовжили революцію. Сьогодні кожна людина може писати всім іншим незалежно від того, у якому часовому поясі перебуває. Світ захопили блогери.

З одного боку, це добре. Будь-який винахід, що допомагає писати без страху, заслуговує не меншої уваги, ніж кондиціонер чи лампочка. Однак, як і завжди, тут є підступ. Ніхто не сказав усім цим новим електронним авторам, що суть письменництва в редагуванні. Те, що ці люди пишуть безперервно, ще не означає, що вони пишуть добре.

Усе почалося з появою систем автоматичного редагування. Відбулися дві протилежні речі: хороші письменники стали ще кращими, а погані — ще гіршими. Хороші письменники були щасливі, що тепер не доведеться постійно переробляти і переписувати речення. Погані ж письменники стали ще більш багатослівними, ніж до цього. Раптом писати стало так просто, а їхні речення гарно виглядали на екрані комп'ютера. Як такі чудові речення могли не бути досконалими?

Електронна пошта стала засобом зв'язку та ідеальним інструментом для повсякденного життя. Здавалося б, якщо ви неухважно напишете листа, нічого страшного не станеться. Однак у наш час через електронну пошту ведеться значна частина світового бізнесу. Щодня мільйони листів пояснюють людям, що вони повинні робити, тож недбало написане повідомлення може дуже нашкодити, як і неправильно створений сайт. В еру електронного чаклунства все досі залежить від письма.

Пропонована вашій увазі книжка — це професійний довідник, чиї основні принципи не змінилися, відколи його було написано 30 років тому. Я не знаю, чи за наступні 30 років нові винаходи зроблять письменництво ще вдвічі простішим. Однак я точно знаю, що вони не зроблять його вдвічі кращим. Вам усе одно доведеться крутити мізками, як Елвін Брукс Вайт у своєму сараї. А ще вам знадобиться стара добра мова з її інструментами.

Вільям Зінссер,
квітень 2006 року

ЧАСТИНА ПЕРША

ПРИНЦИПИ

1 Взаємодія

Одна школа в Коннектикуті якось вирішила провести День мистецтва. Мені зателефонували звідти й попросили приїхати та поговорити з учнями про письменництво як професію. Коли я прибув, виявилось, що разом зі мною мав виступати ще дехто — доктор Брок (я так його називатиму), хірург, який нещодавно почав писати і вже продав кільком журналам свої праці. Він збирався розповідати про ремесло письменника як про хобі. Отже, ми всілися перед аудиторією учнів, учителів та батьків, які прагнули дізнатися секрети такої захопливої справи.

Доктор Брок був одягнений у яскраву червону куртку і загалом виглядав досить богемно, як і личить митцеві. Перше питання поставили йому. Як воно — бути письменником?

Брок сказав, що це неймовірно весело. Розповів, що, повертаючись додому після чергового виснажливого дня, він одразу дістає свій жовтий блокнот і починає писати. Мовляв, це допомагає скинути напругу. Слова ллються на папір нестримним потоком, дуже легко. Я ж додав, що писати аж ніяк не легко і що це не весело. Це важка і марудна справа, а слова рідко ллються з вас потоком.

Потім доктора Брока запитали, чи треба редагувати написане. «Звісно, ні, — сказав він, — нехай лишається так, як ви написали». Нібито первинна форма речень найчіткіше передає

характер автора. Я зауважив, що професійні письменники редагують написане знову й знову, а потім редагують відредаговане.

«Що ви робите в такі дні, коли вам складно щось написати?» — спитали доктора Брока. Він відповів, що просто відкладає роботу доти, доки писати стане легше. Я сказав, що письменник має скласти для себе чіткий графік і дотримуватися його. Я також додав, що письменництво — це професія, а не мистецтво, і що людина, яка ухиляється від роботи через брак натхнення, просто дурить себе. А ще живе в злиднях.

«Що як ви в поганому настрої? — спитав один учень. — Це впливатиме на вашу роботу?»

Доктор Брок відповів, що, певно, впливатиме. У такі моменти краще піти порибалити чи прогулятися. Я сказав, що, мабуть, не впливатиме. Якщо писати — це ваша щоденна робота, ви вчитеся виконувати її, хай там що.

Інший учень запитав, чи важливо для письменника обертатись у літературному середовищі. Доктор Брок сказав, що насолоджується життям літератора, і розповів кілька історій про те, як він обідав зі своїм видавцем та агентом у ресторані на Мангеттені, де збираються письменники та редактори.

«Ви вкладаєте якийсь символізм у ваші роботи?» — спитали мене.

«Ні, якщо є така змога», — відповів я. Часто я не можу вловити підтексту в книжках, виставах та фільмах. Коли ж ідеться про танці та пантоміму, я взагалі ніколи не знаю, що вони намагаються донести до глядача.

«Я обожнюю символізм!» — вигукнув доктор Брок і з насолодою описав, як вплітає його в свої роботи.

У такому дусі все й продовжувалося, і всі ми відкривали для себе щось нове. Наприкінці зустрічі доктор Брок промовив, що його дуже зацікавили мої відповіді — йому ніколи й на думку не спадало, що іноді писати складно. Я сказав, що його відповіді зацікавили мене не менше — я й не здогадувався, що писати може бути легко. Можливо, мені варто зайнятися хірургією.

Ви, мабуть, подумали, що ми лише спантеличили учнів. Однак насправді разом ми ширше відкрили їм очі на письменництво, ніж це зробив би хтось один із нас. Не існує «правильного» способу виконувати таку специфічну роботу. Є безліч письменників і безліч методів. Будь-який спосіб, який допомагає висловити те, що ви хочете, правильний для вас. Одні пишуть удень, інші — вночі. Комуś при цьому потрібна тиша, а хтось вмикає радіо. Один пише від руки, інший — за комп'ютером, а хтось записує себе на диктофон. Деякі люди пишуть чорновий варіант усієї роботи на одному диханні, а потім перечитують і редагують. Інші не можуть написати другий абзац, доки як слід не відшліфують перший. Однак усі вони дуже вразливі та напружені. Ними керує жага залишити на папері часточку себе, але вони не просто записують усе, що спадає на думку. Письменники здійснюють літературний акт, у результаті якого народжується нова особистість, відмінна від реальної людини, що її створює. Іноді складно розгледіти між написаних рядків справжнього автора.

Так чи інакше, письменник повинен намагатися продати не тему роботи, а своє справжнє єство. Я часто із захопленням читаю праці про те, чим ніколи насправді не цікавився. Наприклад, щось наукове. Саме ентузіазм автора і захоплення предметом своєї оповіді змушують мене прикипати до сторінок. Як він почав цим займатися? Який емоційний вантаж несе за плечима? Як змінюється його життя? Не обов'язково самому провести рік біля озера Волден, щоб уподобати автора, який це зробив і описав.

Саме особиста взаємодія із читачем є основою якісної документальної прози. Зважаючи на це, моя книжка зосередиться на двох найважливіших якостях: на людяності й теплоті. Добре написана робота повинна бути живою, щоб її читали абзац за абзацом. Ідеться не про якісь трюки, що допомагають персоніфікувати автора, а про належне використання мови, щоб досягти повної ясності та потужності написаного.

Чи можна навчити цього? Можливо, ні. Однак більшість із цих принципів можна опанувати самостійно.

2 ПРОСТОТА

Хаос — це хвороба американського письменництва. Ми — суспільство, яке тоне в зайвих словах, складних мовних конструкціях, помпезних фразах і безглуздому жаргоні. Хто розбереться в плутанині повсякденного американського корпоративного письма: у службових записках, звітах, ділових листах чи повідомленнях із банку? Який клієнт страхової компанії чи медичної установи здатен розшифрувати брошуру, що описує його витрати й прибутки? Які батько чи мати зможуть скласти дитячу іграшку за інструкцією на коробці? Ми маємо загальнонаціональну схильність надуватися, як індики, щоб звучати важливо. Пілот пасажирського літака, який оголошує, що очікуються значні атмосферні опади, і не подумає сказати, що зараз піде дощ. Це надто просте речення, отже, щось із ним не так.

Однак секрет правильного письма в тому, щоб спростити кожне речення до найнеобхідніших компонентів. Кожне слово, яке не виконує жодної функції, кожне довге слово, яке можна було б замінити коротким, кожен прислівник, який має те саме значення, що й уже використане дієслово, кожна пасивна конструкція, через яку читач не розуміє, хто що робить, — це тисяча й одна домішка, які послаблюють силу речення. І використовуються ці домішки пропорційно до рівня освіти й посади автора.

У 1960-х роках ректор мого університету написав листа, щоб заспокоїти студентів після хвилі заворушень у студмістечку.

«Ви всі, можливо, знаєте, — почав він, — що наразі ми остереігаємося серйозних потенційно небезпечних виявів незгоди з тими чи іншими рішеннями». Він мав на увазі, що студенти чіпляються до керівництва з тих чи інших причин. Мене більше засмутила англійська мого ректора, ніж потенційно небезпечні вияви незгоди. Мені, наприклад, подобалися спроби президента Рузвельта перекладати на англійську такі повідомлення уряду, як наказ про світломаскування від 1942 року:

Необхідно вжити таких заходів, які призведуть до повного затемнення всіх федеральних та нефедеральних будівель, зайнятих урядом, під час повітряної атаки на будь-який період шляхом вимкнення внутрішнього чи зовнішнього освітлення.

«Поясніть людям, — сказав Рузвельт, — що в будівлях, де вони працюють, треба чимось затуляти вікна».

«Спростуйте і спрощуйте». Ці слова належать Генрі Девіду Торо. Жоден американський письменник не дотримувався цього принципу так сумлінно, як він. Відкрийте його роман «Волден» на будь-якій сторінці і ви побачите, як людина чітко і ясно розповідає, що в неї на думці:

Я сховався в лісах, бо хотів жити неквапливо, звертати увагу лише на найнеобхідніше, перевірити, чи зможу засвоїти те, чого здатне навчити життя. Я не хотів усвідомити, що ніколи насправді й не жив, коли прийде час помирати.

Як нам усім звільнитися від мовного хаосу? Потрібно позбавити від нього нашу свідомість. Чисті думки — чисте письмо. Одне неможливе без іншого. Не вийде добре писати, якщо у вашій голові все сплуталося. Можливо, ви вичавите із себе абзац чи два, але невдовзі читач загубиться в лабіринті слів і його буде дуже складно зацікавити знову.

Хто ця загадкова істота — читач? Читач — це той, хто здатен на чомусь сконцентруватися приблизно на 30 секунд. Це той, за чю увагу бореться багато сторін. Колись цих сторін було відносно мало: газети, журнали, радіо, чоловік чи дружина, діти та домашні улюбленці. Сьогодні сюди додалася ціла галактика розважальних та інформативних електронних пристроїв: телебачення, відеомагнітофони, DVD, CD, відеоігри, інтернет, електронна пошта, мобільні телефони, BlackBerry та iPod. А ще ж є фітнес, басейн, прогулянки та найважливіше — сон. Чоловік чи жінка, що дримає в кріслі з журналом або книжкою в руці, — це людина, якій письменник завдав забагато зайвого клопоту.

Не слід вважати, що читачі надто тупі чи ледачі, щоб устигати за ходом думок автора. Якщо читач заплутався, зазвичай це означає, що автор не діяв достатньо обережно. Ця недбалість може мати різні прояви. Можливо, речення настільки заплутане, що читач губиться в чагарнику пустослів'я і не розуміє, що воно означає. Або речення складене настільки неправильно, що його можна по-різному трактувати. Можливо, письменник переплутав займенники посеред речення чи часові форми, тож читач не розуміє, хто що говорить і коли це все відбувається. Буває, що речення Б не є логічним продовженням речення А, оскільки автор, у чій голові цей зв'язок здається очевидним, не подбав про проміжну ланку між ними. А може, письменник неправильно вжив слово, адже полінувався перевірити його значення.

Коли читачі стикаються з такими перепонами, вони не відразу здаються. Спершу звинувачують себе, вважаючи, що щось пропустили. Вони знову перечитують незрозуміле речення або цілий абзац, розшифровуючи його, як руни, роблять припущення і рухаються далі. Однак читачі не робитимуть цього весь час. Якщо цей автор примушує їх надто сильно напружуватися, вони пошукають іншого, більш майстерного у своєму ремеслі.

Тому письменники повинні постійно запитувати себе: що я намагаюся сказати? Як не дивно, часто вони цього не знають. Потім автори мають поглянути на написане й спитати себе:

я сказав те, що хотів? Це зрозуміло для людини, яка вперше зіткнулася з такою темою? Якщо не зрозуміло, значить потрібно внести корективи. Успішний письменник — той, хто має досить ясну голову, щоб побачити це.

Я не кажу, що деякі люди народжуються з ясною головою і тому стають кращими письменниками, а інші з'являються на світ із кашею в голові, тож ніколи не зможуть добре писати. Ясне мислення — це свідомий акт, до якого письменники повинні себе змушувати так, ніби вони працюють над іншим проектом, який вимагає логіки: над складанням списку покупок чи розв'язанням математичної задачі. Письменницька майстерність не дається від природи, хоча більшість людей вважає, що так і є. Професійних письменників часто дивують люди, які кажуть, що хотіли б «спробувати щось написати», маючи на увазі, що робитимуть це, коли залишать роботу в галузі страхування чи нерухомості. Дехто іноді говорить: «Я міг би написати про це книжку». Я дуже сумніваюся в цьому.

Письменництво — це важка праця. Дуже рідко речення з першої чи навіть із третьої спроби виходять такими, як ви хочете. Пам'ятайте про це у хвилини відчаю. Якщо вам здається, що писати складно, то це тому, що так і є.

Ось дві сторінки остаточної версії рукопису цього розділу з першого видання книжки «Як писати добре». Хоча вони нагадують першу чернетку, їх уже було переписано та передруковано чотири чи п'ять разів, як і майже кожна іншу сторінку. Щоразу, переписуючи якийсь уривок, я намагаюся зробити його лаконічнішим, потужнішим і точнішим, позбавляючись непотрібних елементів. Потім ще раз перечитую його вголос і вкотре дивуюся, скільки всього зайвого ще можна прибрати.